

ANALIZA RYZYKA ZDROWOTNEGO DLA MIESZKAŃCÓW OSIEDLA SĄSIADUJĄCEGO Z DAWNYMI ZAKŁADAMI CHEMICZNYMI ZACHEM

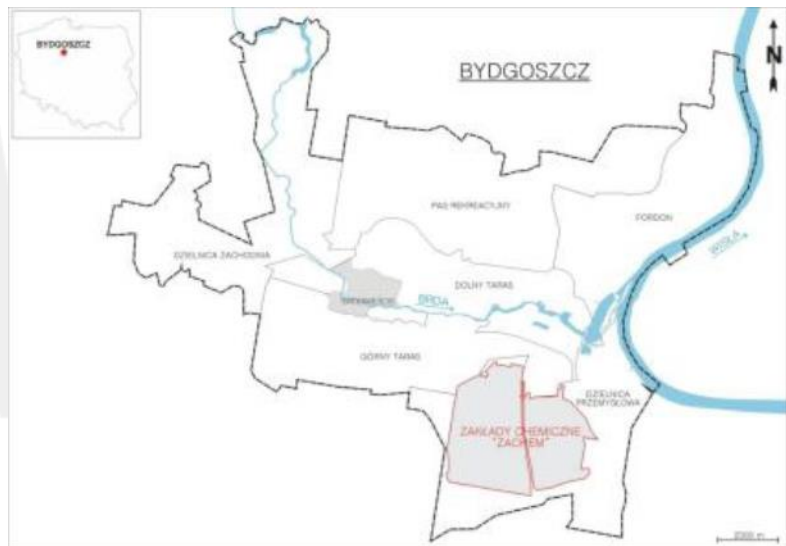
Eleonora Wcisło, Joachim Bronder
Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych
Katowice, 21 października 2021

- Wstęp
- Cel
- Obszar badań
- Ogniska zanieczyszczeń
- Wybór substancji zanieczyszczających
- Operat opróbowania terenu
- Metoda oceny zanieczyszczenia gleby i wyniki oceny
- Metoda oceny ryzyka zdrowotnego i wyniki oceny
- Podsumowanie

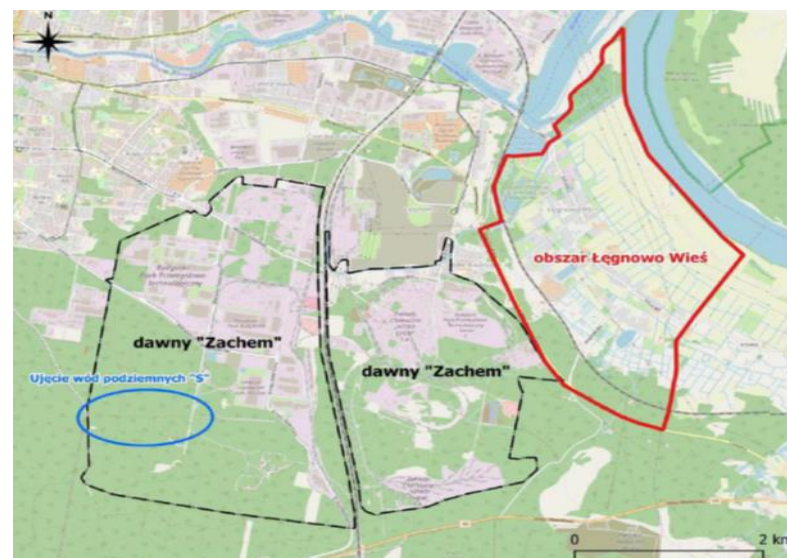
- Praca zrealizowana w ramach działania pilotażowego projektu GreenerSites - Environmental Rehabilitation of Brownfield Sites in Central Europe, nr CE394
- Projekt współfinansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Interreg Europa Środkowa

- Cel Projektu GreenerSites – poprawa zarządzania środowiskowego zdegradowanymi obszarami przemysłowymi
- Cel pracy zespołu IETU - wykonanie oceny ryzyka zdrowotnego dla mieszkańców osiedla Łęgnowo-Wieś, sąsiadującego z dawnymi Zakładami Chemicznymi ZACHEM

OBSZAR BADAŃ

Położenie ZCh ZACHEM

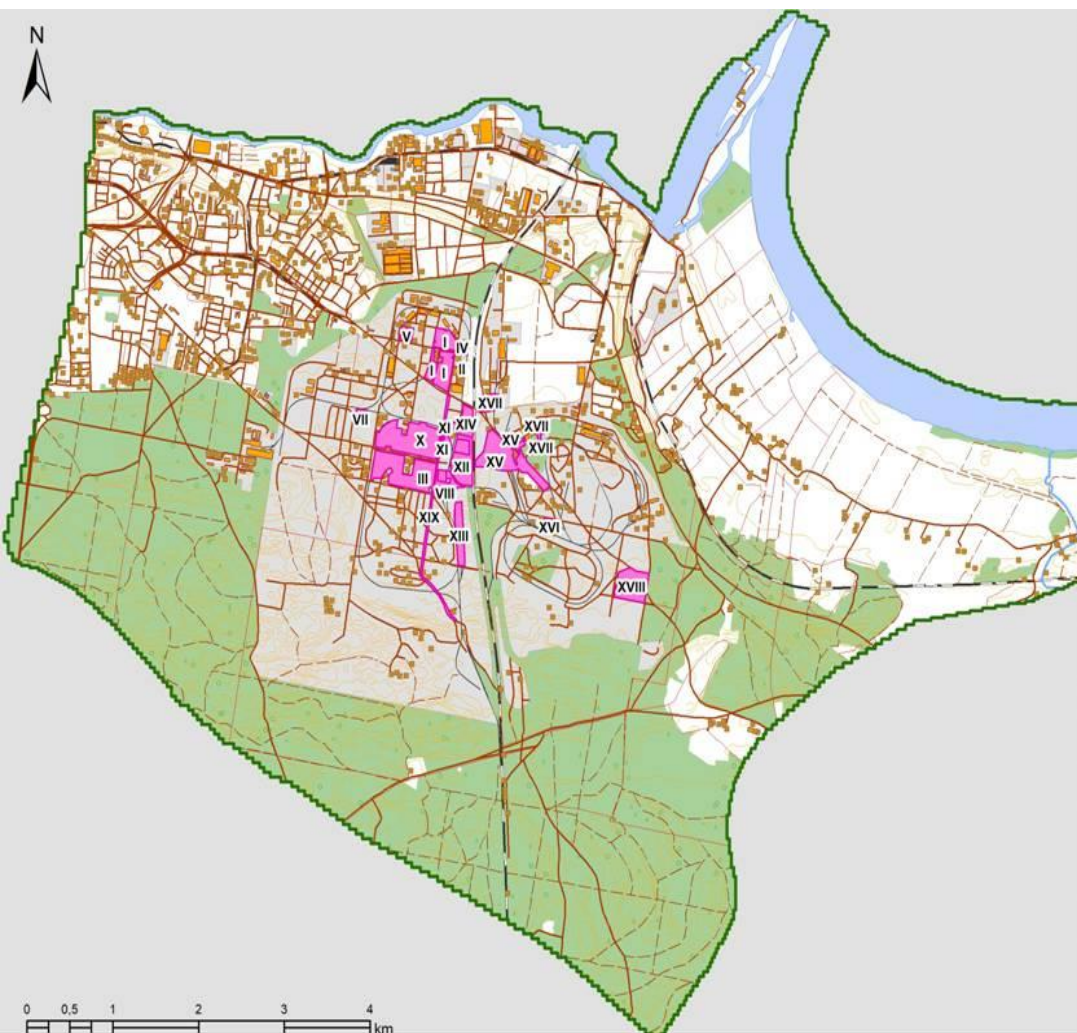
Położenie osiedla Łegnowo-Wieś

DAWNE ZAKŁADY CHEMICZNE ZACHEM

- Założone w miejscu pruskiej fabryki materiałów wybuchowych – DAG Fabrik Bromberg (nitroceluloza, proch bezdymny, nitrogliceryna, trotyl)
- 1948 - 1952 – produkcja materiałów wybuchowych dla wojska i celów cywilnych (trotyl, pentryt i tetryl)
- Później – produkcja barwników, półproduktów barwnikarskich, pigmentów, fenolu, dinitrotoluenu, nitrobenzenu, aniliny i przetworzonego PCW
- Produkcja elastycznych pianek poliuretanowych i kształtek z pianek PUR, uruchomienie instalacji elektrolizy solanki, fosgenu, dinitrotoluenu (DNT), toluenodiaminy (TDA), toluenodiiizocyjanianu (TDI), epichlorohydryny (EPI), produkcja chloronitrobenzenu
- Do 2013 jeden z największych producentów chemii organicznej na polskim rynku

OGNISKA ZANIECZYSZCZEŃ

- I Obszar zakładu barwników
- II Dół po odpadach barwnikarskich
- III Obszar instalacji kompleksu monomerów
- IV Centrala 'zimna'
- V Rejon PURINOVA (poliole poliestrowe, systemy PUR)
- VI Miejsce gaszenia smół z TDI – odpady pogalwaniczne
- VII Teren elektrolizy solanki, zbiorniki solanki
- VIII Magazyn propylenu
- IX Składowisko popiołów i żużli z elektrociepłowni
- X Teren zanieczyszczony TDI/TDA
- XI Obszar instalacji epichlorohydryny (EPI)
- XII Staw osadowy epichlorohydryny
- XIII Obszar składowiska przy ul. Lisiej
- XIV Obszar centralnej stacji neutralizacji ścieków
- XV Obszar trzech składowisk (dołów) szlamu anilinowego
- XVI Obszar instalacji dinitrotoluenu
- XVII Teren starej kotłowni
- XVIII Kompleks składowisk przy ul. Zielonej
- XIX Trasa rurociągu solanki

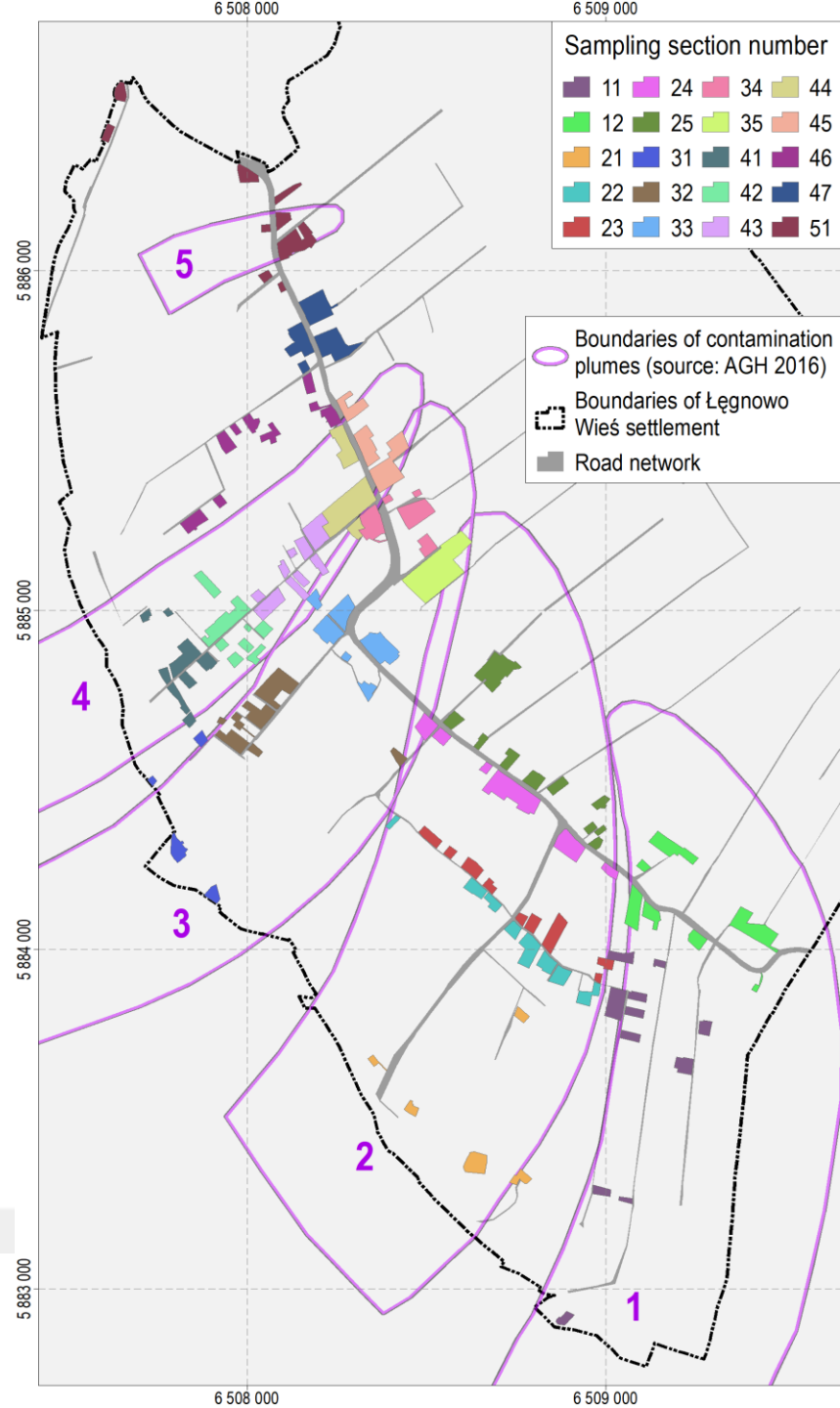
OSIEDLE ŁĘGNOWO-WIEŚ

- 1600 mieszkańców
- Powierzchnia osiedla - 736 ha
- 164 użytki z budynkami mieszkalnymi
- Teren zabudowy mieszkaniowej - 31,1 ha
- W 1963 – pogorszenie jakości wody w studniach przydomowych;
ZACHEM dostarcza wodę mieszkańcom z własnego ujęcia
- Od 2014 – woda dostarczana z miejskiej sieci wodociągowej

OPERAT OPRÓBOWANIA GLEB

- 5 chmur zanieczyszczeń w wodach podziemnych wg AGH (2016, 2018)
- 20 sekcji badawczych - 20 próbek zbiorczych (min. 15 próbek pojedynczych) pobranych z warstwy powierzchniowej (0-0,25 m)

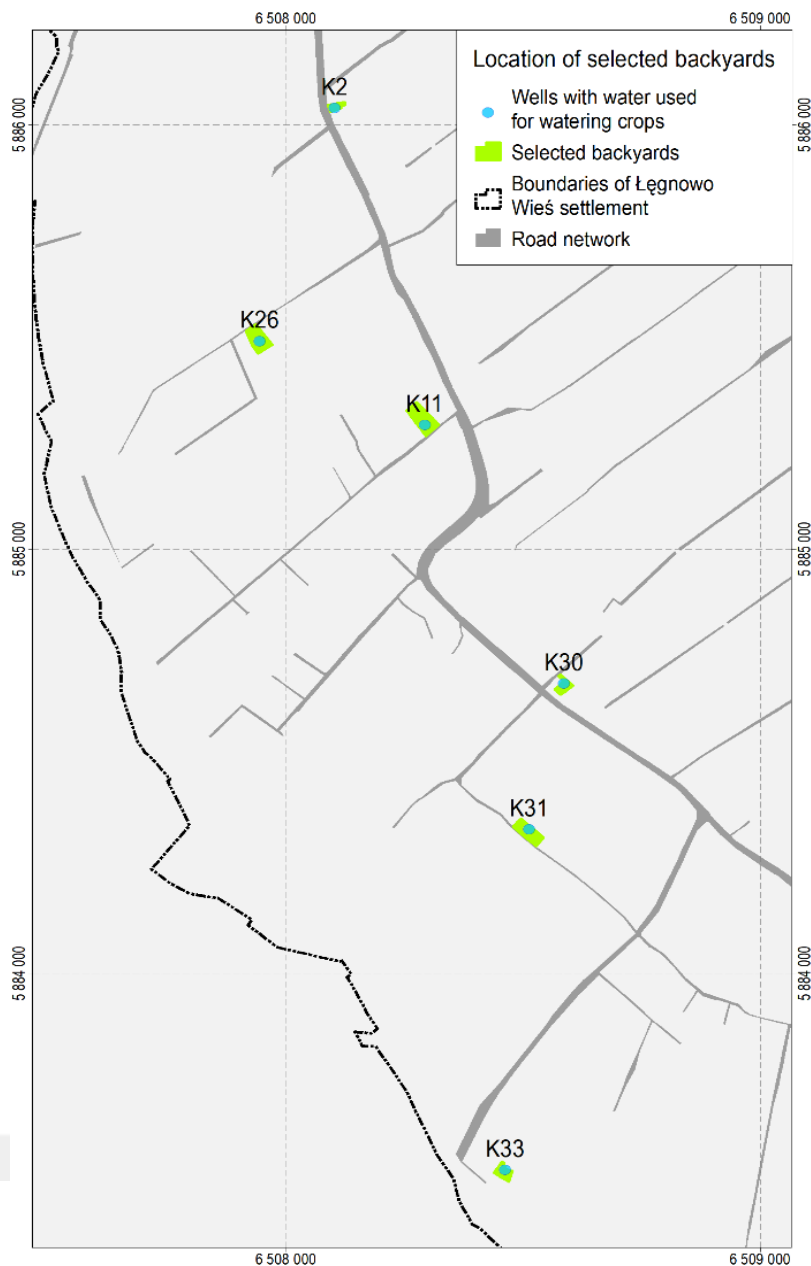
OPERAT OPRÓBOWANIA GLEB

- 9 otworów badawczych w wybranych użytkach - (próbki pobrane z głębokości $<0,25\text{m}$; identyfikacja substancji lotnych)

OPERAT OPRÓBOWANIA GLEB

- 6 wybranych gospodarstw ze studniami - tereny przydomowe (wg ARCADIS 2018); 6 próbek zbiorczych (warstwa 0-0,25m)

WYBRANE SUBSTANCJE ZANIECZYSZCZAJĄCE

Numer sekcji	Pow. [ha]	Nr chmury	Ogniska zanieczyszczeń	Substancje - warstwa powierzchniowa	Liczba otworów badawczych (warstwy gruntu poniżej 0,25m)	Substancje lotne - otwory badawcze
11	1,6669	1	plac spalań w Żółwinie, odpady z elektrociepłowni	WWA (16 wg USEPA)*, fenol, metale i metaloid**	1	WWA (antracen, acenaften, fluoren, piren, naftalen, benzo(a)antracen))
12	2,0672	1				
21	0,7400	2	składowisko Zielona	WWA (16 wg USEPA)*, metale i metaloid**, fenol, chlorofenole (2-chlorofenol), toluen, anilina, chloroanilina, toluidyna, 2-fenylofenol, glikol etylenowy, difenylosulfon; trichloroetylen (TCE), tetrachloroetylen (PCE), oktylofenole i estry oktylofenolooksyetylenowe	2	WWA (antracen, acenaften, fluoren, piren, naftalen, benzo(a)antracen), 2-chlorofenol, toluen
22	1,5726	2				
23	1,3557	2				
24	1,9670	2				
25	1,8549	2				
31	0,5320	3	soczewka nitrobenzenu lub instalacja dinitrotoluenu	WWA (16 wg USEPA)*, fenol, nitrobenzen, dinitrotoluen - mieszanina 2,4/2,6-, o-nitrotoluen	2	WWA (antracen, acenaften, fluoren, piren, naftalen, benzo(a)antracen), nitrobenzen, o-nitrotoluen
32	1,7503	3				
33	1,7314	3				
34	1,3277	3				
35	1,7811	3				

WYBRANE SUBSTANCJE ZANIECZYSZCZAJĄCE

41	1,2494	4	centralna część d. Zakładów Chemicznych, szlamy poanilinowe, składowisko Lisia, EPI	anilina, chloroanilina, epichlorohydryna, toluenodiamina (TDA), toluenodiizocyjanian (TDI), fenol, WWA (16 wg USEPA)*, nitrobenzen, toluidyna, o-nitrotoluen, dinitrotoluen - mieszanina 2,4/2,6- toluen	3	epichlorohydryna, toluenodiizocyjanian (TDI), WWA (antracen, acenaften, fluoren, piren, naftalen, benzo(a)antracen), nitrobenzen, o- nitrotoluen, toluen
42	1,4752	4				
43	1,6802	4				
44	1,8907	4				
45	1,6507	4				
46	1,3698	4				
47	1,8290	4				
51	1,6121	5	centralna część d. Zakładów Chemicznych, szlamy poanilinowe, składowisko Lisia, EPI	anilina, chloroanilina, epichlorohydryna, toluenodiamina (TDA), toluenodiizocyjanian (TDI), fenol, WWA (16 wg USEPA)*, nitrobenzen, toluidyna, o-nitrotoluen, dinitrotoluen - mieszanina 2,4/2,6-	1	epichlorohydryna, toluenodiizocyjanian (TDI), WWA (antracen, acenaften, fluoren, piren, naftalen, benzo(a)antracen), nitrobenzen, o- nitrotoluen

WYNIKI ANALIZ CHEMICZNYCH

- Łącznie pobrano i przeanalizowano 43 próbki gleby i gruntu, w tym 26 próbek pobranych z warstwy powierzchniowej (0-0,25m) i 17 próbek pobranych z warstw głębszych (0,7-3,0m) lub do poziomu wody gruntowej.
- Łącznie oznaczano 80 substancji organicznych i nieorganicznych.
- Warstwa powierzchniowa - zawartości 28 substancji (35%) wyższe lub równe granicy oznaczalności (16 WWA, 9 metali, arsen, fenol i 3,5-dichlorofenol).
- Warstwa podpowierzchniowa – zawartość BaA w 1 próbce i pirenu w 2 próbkach wyższa niż granica oznaczalności.

Ocena zanieczyszczenia gleb

- Porównanie oznaczonych zawartości substancji z ich zawartościami dopuszczalnymi w glebie grupy gruntów I (tereny zabudowy mieszkaniowej), określonymi w rozporządzeniu MŚ z dnia 1 września 2016 r. (Dz.U.2016.1395).
- Spośród 80 oznaczanych substancji oceną objęto te substancje, dla których zostały określone zawartości dopuszczalne w glebach grupy gruntów I, a ich zawartości były równe lub wyższe niż ich granice oznaczalności (21 substancji).

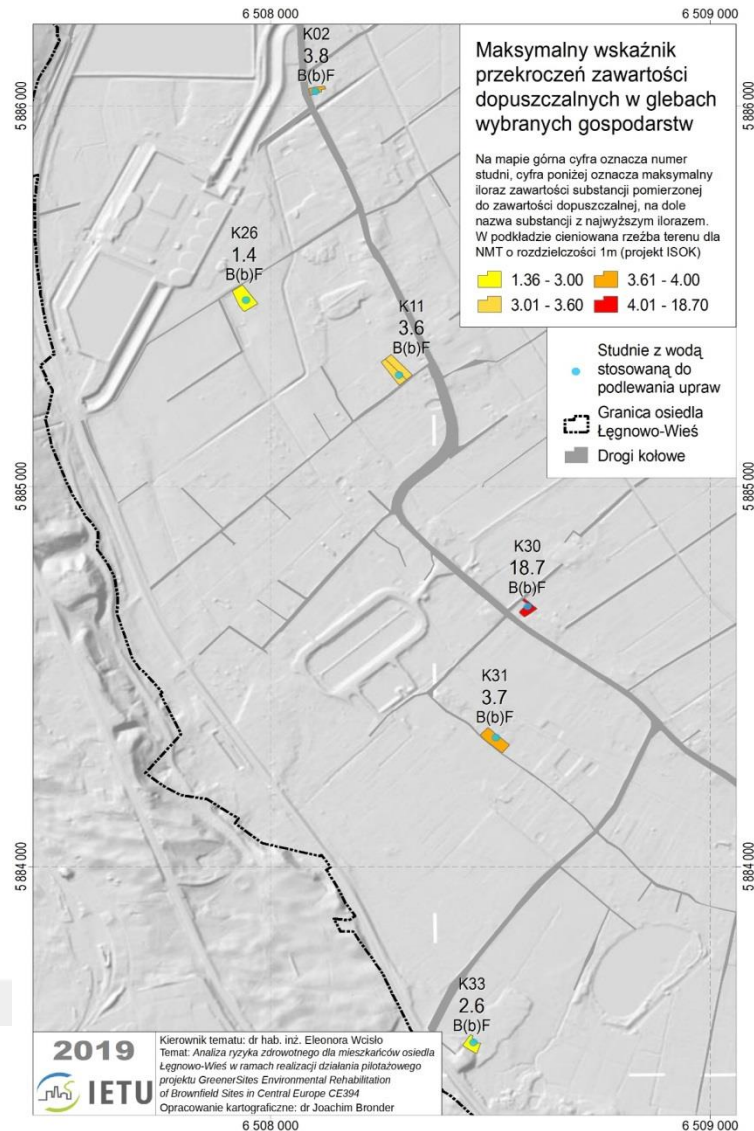
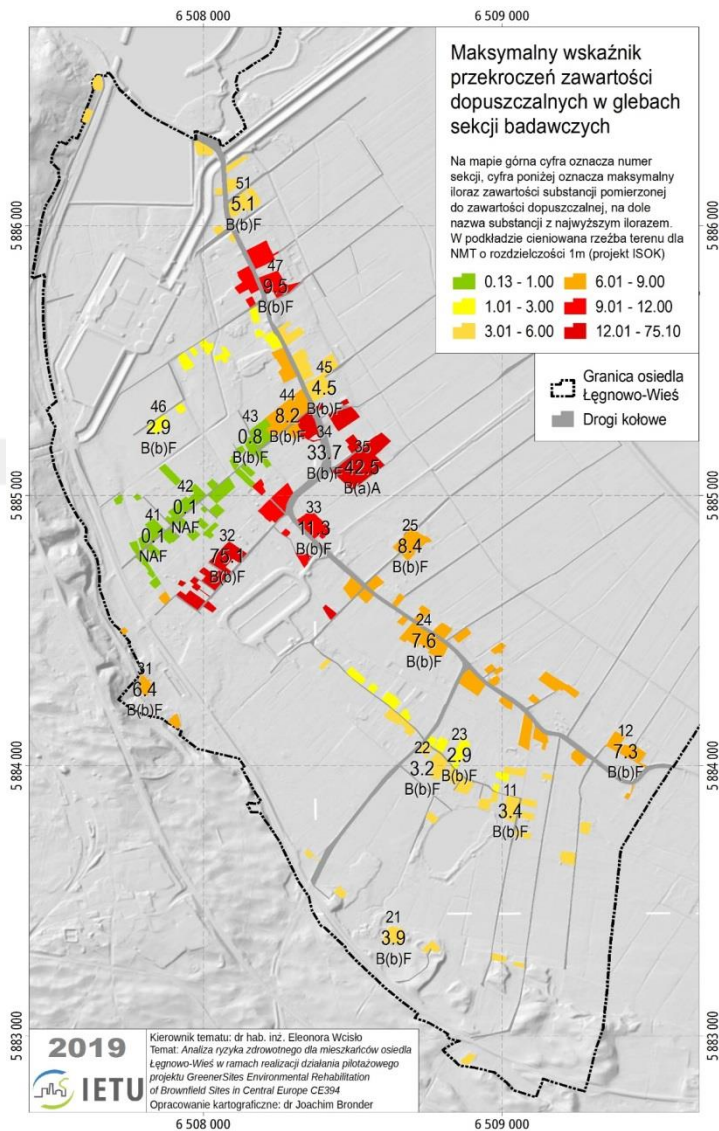
OCENA ZANIECZYSZCZENIA GLEB TERENÓW ZABUDOWY MIESZKANIOWEJ

Dopuszczalne zawartości zanieczyszczeń w glebie grupy gruntów I (mg/kg)

L.p.	Parametr	Warstwa 0-0,25m p.p.t	Warstwa poniżej 0,25m p.p.t., $K \geq 10^{-7}$ m/s	Warstwa poniżej 0,25m p.p.t., $K < 10^{-7}$ m/s
1	As	25	20	50
2	Ba	400	300	600
3	Cr	200	300	500
4	Sn	20	30	50
5	Zn	500	300	500
6	Co	50	30	60
7	Cu	200	150	300
8	Ni	150	100	200
9	Pb	200	100	300
10	Hg	5	3	5
11	Naftalen	0,1	5	20
12	Antracen	0,2	5	20
13	Chryzen	0,2	5	20
14	Benzo(a)antracen	0,1	5	20
15	Dibenzo(a,h)antracen	0,1	5	20
16	Benzo(a)piren	0,1	5	20
17	Benzo(b)fluoranten	0,1	5	20
18	Benzo(k)fluoranten	0,1	5	20
19	Benzo(ghi)perylen	0,2	5	20
20	Indeno(1,2,3-cd)piren	0,2	5	20
21	Fenol	0,1	0,1	1

- Do oceny zastosowano maksymalny wskaźnik przekroczeń zawartości dopuszczalnej.
- Zawartości dopuszczalne metali i arsenu oraz fenolu nie zostały przekroczone w żadnej próbce – pominięto je w dalszej ocenie.
- Zawartości dopuszczalne 10 WWA zostały przekroczone w próbkach zbiorczych gleb 17 sekcji badawczych i 6 wybranych gospodarstw.
- Jedynie gleby 3 sekcji (41,42,43) spełniały kryteria jakościowe dla gleb terenów zabudowy mieszkaniowej (grupa gruntów I).
- W 16 sekcjach i 6 gospodarstwach najwyższą wartość wskaźnika przekroczeń uzyskał benzo(b)fluoranten.

OCENA ZANIECZYSZCZENIA GLEB TERENÓW ZABUDOWY MIESZKANIOWEJ

OCENA ZANIECZYSZCZENIA GLEB - WNIOSKI

- Pod względem zawartości WWA gleby wybranych gospodarstw nie różnią się od gleb 20 sekcji badawczych, w tym gleb sekcji, do których te gospodarstwa należą.
- Jedynie gleby 3 sekcji badawczych (41, 42 i 43) spełniają kryteria jakościowe dla gleb terenów grupy I użytkowania ziemi.
- Zawartości 10 WWA, wymienionych w rozporządzeniu MŚ z dnia 1 września 2016 r. (Dz.U. 2016.1395), w glebach sekcji badawczych cechują się rozkładem losowym. Pochodzenie oznaczonych w glebie WWA nie może być wiązane z prowadzoną w przeszłości działalnością produkcyjną ZCh ZACHEM.

OCENA ZANIECZYSZCZENIA GLEBY - WNIOSKI

- ❏ Nie stwierdzono zanieczyszczenia badanych gleb osiedla Łęgnowo-Wieś substancjami najbardziej specyficznymi dla działalności dawnych ZCh Zachem, a jedynie WWA, powszechnie występującymi w środowisku.
- ❏ Stwierdzono zanieczyszczenie WWA powierzchniowej warstwy gleby 17 na 20 sekcji badawczych i wszystkich 6 wybranych gospodarstw.

Ocena ryzyka zdrowotnego

- Zastosowano program komputerowy HRA2 (własne rozwiązanie informatyczne IETU) – zaimplementowana metoda USEPA
- Podstawowa ocena ryzyka zdrowotnego
- Wyznaczania lokalnych, bezpiecznych dla zdrowia zawartości substancji zanieczyszczających w glebie, czyli lokalnych kryteriów remediacyjnych (RBRL)

Zawartości substancji w warstwie powierzchniowej gleby

- metale i metaloidy: arsen, bar, chrom, cyna, cynk, kadm, kobalt, miedź, molibden, nikiel, ołów i rtęć
- WWA: naftalen, antracen, benzo(a)antracen, chryzen, benzo(b)fluoranten, benzo(k)fluoranten, benzo(a)piren, benzo(ghi)perylen, dibenzo(ah)antracen, indeno(1,2,3-cd)piren
- fenol i 3,5-dichlorofenol

- Receptory: dzieci i dorośli
- Szlaki narażenia
  - przypadkowe spożycie zanieczyszczonej gleby
  - kontakt dermalny z zanieczyszczoną glebą
  - wdychanie cząstek zanieczyszczonej gleby
  - wdychanie par substancji lotnych uwalniających się z gleby

PARAMETRY NARAŻENIA

Symbol	Parametr	Jednostka	Scenariusz mieszkaniowy	
			Dzieci	Dorośli
EF	częstotliwość narażenia	dni/rok	350	350
ED	czas trwania narażenia	lata	6	24
BW	masa ciała	kg	15	70
IRo	wskaźnik dobowego przypadkowego spożycia gleby	mg/dzień	200	100
SA	powierzchnia skóry w kontakcie z glebą	cm ²	2 800	5 700
AF	współczynnik przyczepności gleby do skóry	mg/cm ² /dzień	0,2	0,07
t	czas narażenia	godz./dzień	24	24
ATN	czas uśredniania narażenia (substancje nierakotwórcze); ATN = ED x 365dni/rok	dni	2 190	8 760
ATC	czas uśredniania narażenia (substancje rakotwórcze); ATC = 70 lat x 365dni/rok	dni	25 550	25 550

CHARAKTERYSTYKA RYZYKA

Ryzyko nierakotwórcze

Iloraz zagrożenia – HQ

Indeks zagrożenia – HI

$$HI = HQ_o + HQ_d + HQ_{inh}$$

$$\text{Całkowity HI} = \sum_{i=1}^n HI_i$$

Ryzyko rakotwórcze

CR dla pojedynczej
substancji

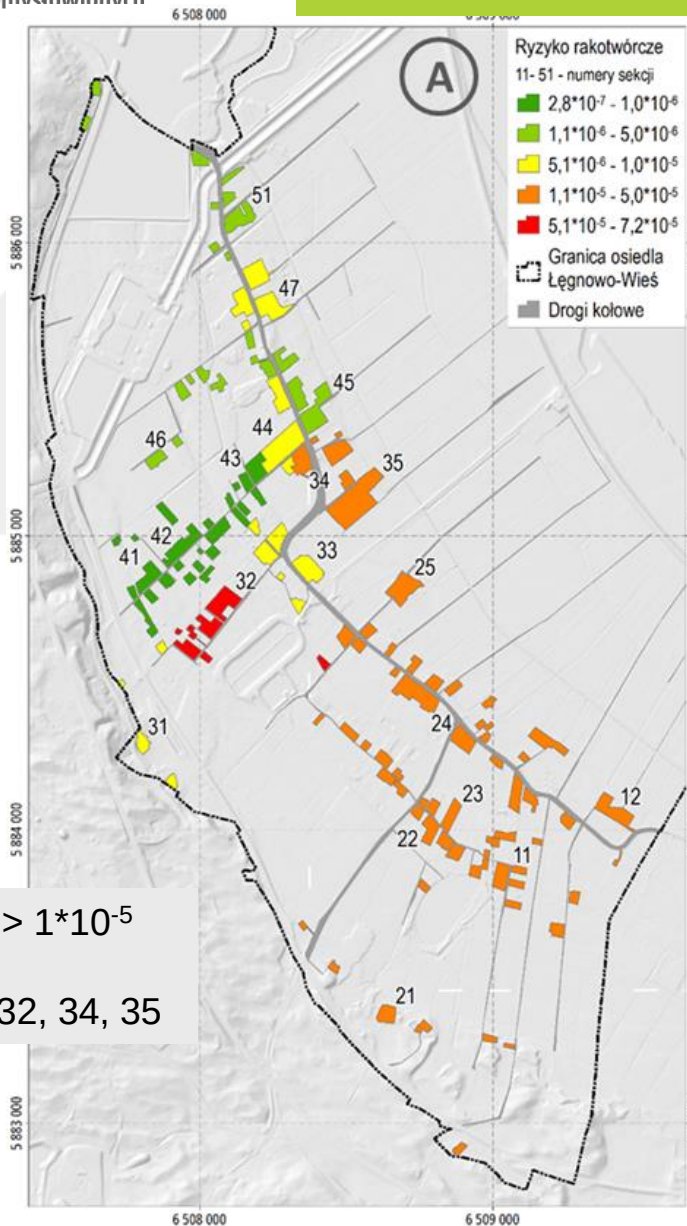
$$\text{Całkowite CR} = \sum_{i=1}^n CR_i$$

**Poziom
dopuszczalny**

Całkowity HI ≤ 1

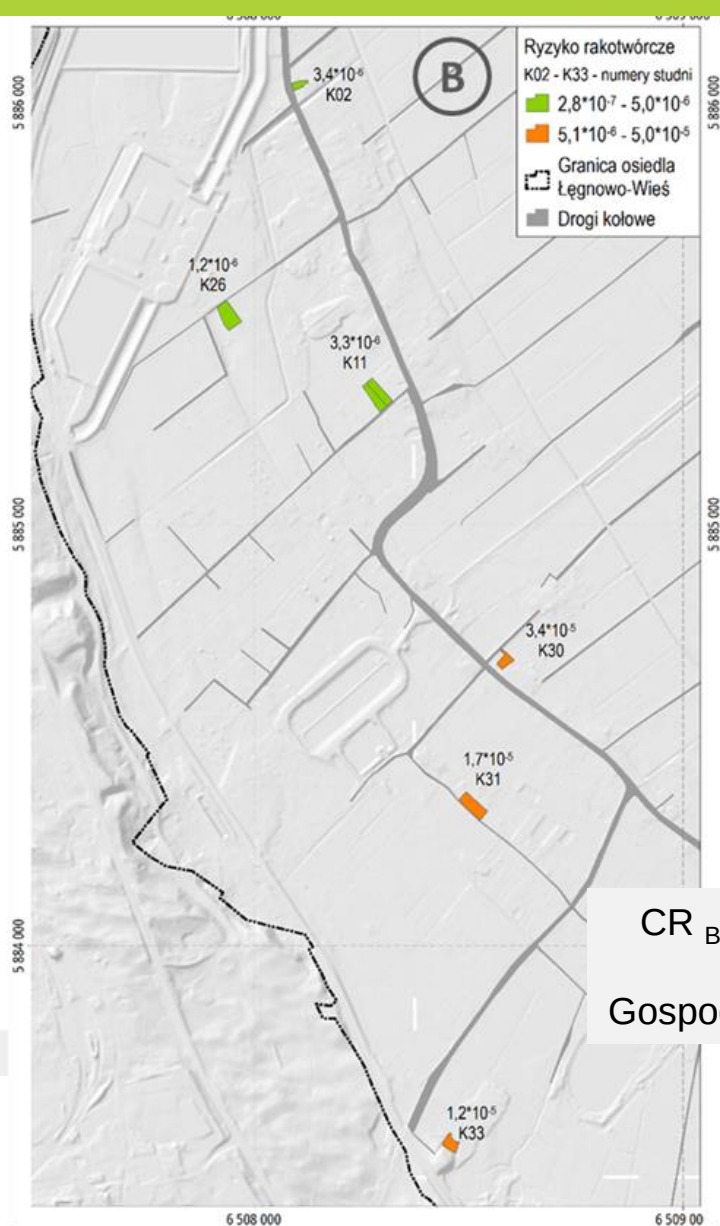
CR $\leq 1 \cdot 10^{-5}$
Całkowity CR
od $1 \cdot 10^{-6}$ do $1 \cdot 10^{-4}$

OCENA RYZYKA ZDROWOTNEGO

$CR_{BaP} > 1 \cdot 10^{-5}$

Sekcje - 32, 34, 35

$CR_{BaP} > 1 \cdot 10^{-5}$

Gospodarstwo K30

RBRL jest to zawartość substancji zanieczyszczającej w glebie obliczona w oparciu o ustaloną wartość ryzyka docelowego (TR), przy uwzględnieniu lokalnych warunków środowiskowych i warunków narażenia w ramach określonego scenariusza narażenia (lokalne kryteria remediacyjne).

TR dla substancji rakotwórczych wynosił $CTR=1 \cdot 10^{-5}$, a dla substancji nierakotwórczych jest to iloraz zagrożenia lub indeks zagrożenia ($NTR=HQ$ lub $HI < \text{lub} = 1$).

WYZNACZONE RBRL

Substancja	RBRL [mg/kg]	
Acenaften	3400	N
Antracen	17000	N
Arsen	6,10	C
Bar	11000	N
Benzo(a)antracen	11	CM
Benzo(a)piren	1,1	CM
Benzo(b)fluoranten	11	CM
Benzo(k)fluoranten	110	CM
Kadm	70	N
Chrom (III)	37000	N
Chrom (VI)	1,40	CM
Chryzen	1100	CM
Kobalt	23	N
Miedź	3000	N
Dibenzo(a,h)antracen	1,1	CM
Fluoranten	2300	N
Fluoren	2300	N
Indeno(1,2,3-cd)piren	11	CM
Rtęć	17	N
Molibden	380	N
Naftalen	18	C
Nikiel	920	N
Fenol	18000	N
Piren	1700	N
Cyna	46000	N
Cynk	23000	N

Zawartość BaP w
sekcjach 32, 34, 35
i gospodarstwie
K30 > 1 mg/kg

- Całkowite ryzyko nierakotwórcze (HI) we wszystkich sekcjach badawczych i wybranych gospodarstwach domowych jest znacznie niższe niż dopuszczalny poziom $HI=1$.
- Dopuszczalny poziom ryzyka rakotwórczego w odniesieniu do pojedynczej substancji ($CR=1 \cdot 10^{-5}$) jest nieznacznie przekroczony w przypadku benzo(a)pirenu i dotyczy trzech sekcji badawczych (32, 34, 35) i jednego gospodarstwa (K30).
- Całkowite ryzyko rakotwórcze (CR) we wszystkich badanych sekcjach i wybranych gospodarstwach domowych jest niższe niż poziom graniczny $CR=1 \cdot 10^{-4}$, z tego względu nie jest wymagane podjęcie działań naprawczych.

PRZYCZYNY RÓŻNIC WYNIKÓW OCENY ZANIECZYSZCZENIA I OCENY RYZYKA ZDROWOTNEGO

- Brak jasno określonych kryteriów wyznaczenia dopuszczalnych zawartości substancji zanieczyszczających wymienionych w rozporządzeniu MŚ z dnia 1 września 2016 (Dz.U.2916.1395). Na przykładzie WWA można wykazać, że nie zostały one wyznaczone na podstawie kryteriów zdrowotnych.
- Brak spójności zapisów, które do wyznaczania dopuszczalnych zawartości substancji innych niż wymienione ww. rozporządzeniu wskazują metodę oceny ryzyka zdrowotnego, przy jednoczesnym braku jej zastosowania do substancji wymienionych.

WNIOSEK KOŃCOWY

- Proponuje się ujednolicić podejście do oceny terenów zdegradowanych w kraju, w którym metoda oceny ryzyka zdrowotnego będzie stosowana zarówno do wyznaczania zawartości dopuszczalnych, jak i oceny występowania znaczącego zagrożenia dla zdrowia.
- Wiąże się to z koniecznością nowelizacji rozporządzenia MŚ z dnia 1 września 2016 w sprawie sposobu prowadzenia oceny zanieczyszczenia powierzchni ziemi i wydania rozporządzenia określającego sposób oceny znaczącego zagrożenia dla zdrowia wraz ze wskazaniem metody oceny ryzyka zdrowotnego jako metody referencyjnej.

Dziękuję za uwagę

Eleonora Wcisło

Ocena środowiskowych zagrożeń zdrowia

Zakład Badań i Rozwoju

Tel. 32 254 60 31 wew. 265

Faks 32 254 17 17

E-mail: e.wcislo@ietu.pl